

Magda Leichtová:

**POD MASKOU MEDVĚDA.
NEPOROZUMĚNÍ VE VZTAZÍCH
RUSKA A ZÁPADU PO SKONČENÍ
STUDENÉ VÁLKY**

Brno. Václav Klemm, 2010. 246 stran.

Ruská zahraniční politika prošla v období od rozpadu Svazu sovětských socialistických republik do současných dnů výraznou proměnou. V tomto období se v Ruské federaci vystřídali tři prezidenti, několik ministrů zahraničí a několik strategických dokumentů formujících zahraniční politiku. Recenzovaná publikace Magdy Leichtové *Pod maskou medvěda* se zaměřuje na proměnu jednoho specifického vektoru ruské zahraniční politiky – na politiku vůči tomu, co bychom mohli označit jako „Západ“. Již v úvodu je třeba podotknout, že jde (v českém prostředí) zejména díky používanému přístupu o inovativní práci, a to nejen v otázce vztahu Ruska k „Západu“, ale v oblasti ruské zahraniční politiky obecně. Práce navazuje na několik dřívějších textů věnujících se ruské problematice a představuje jeden z výstupů doktorského studia autorky, která působí na Katedře politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU.

Interakce mezi Ruskem a „Západem“ probíhají intenzivně od doby, kdy Petr I. (zejména v mentálních mapách obyvatel Ruska i Evropy) učinil z Ruska evropskou (tedy „západní“) zemi. V této době se v Rusku poprvé započaly zavádět západní modely organizace společnosti. A právě v této době začala být Evropa (resp. později „Západ“) pro Rusko tím významným „druhým“, podle kterého posuzovalo své postavení (ať již svůj pokrok, nebo svou zaostalost). A právě touto Saidovskou optikou nahlíží autorka ruské vnímání „Západu“ a z tohoto stavu vyplývající nedorozumění a nepochopení, ke

kterým po rozpadu Sovětského svazu došlo (a dle autorky vzhledem k vývoji de facto došlo i muselo). Jedním z hlavních autorčinných tvrzení je zdánlivě banální prohlášení, že „Rusko je jiné“ (s. 222). Jak ale autorka v průběhu textu ukazuje, důsledky takové skutečnosti rozhodně banální nejsou. Jelikož Rusko chápe „Západ“ jako toho „druhého“, podle něhož poměřovalo a poměřuje svoje postavení, je celkem pochopitelné, že z tohoto prostředí přejímá modely organizace společnosti a vládnutí celkově, nicméně jejich implementace v Rusku vede k odlišným výsledkům než na „Západě“, jelikož byla přijata pouze forma a nikoli obsah, tedy jakési ideové naplnění těchto modelů a institucí.

Publikace je rozdělena do čtyř hlavních kapitol a právě v té první (s názvem *Ideové základy ruské zahraniční politiky*, s. 26–50) autorka přibližuje několik ideových proudů, na jejich základě byla formována ruská zahraniční (a de facto i vnitřní) politika po rozpadu SSSR. Tato část, kterou považují za jednu z nejpřínosnějších kapitol publikace, by si sama o sobě zasloužila prostor celé monografie. I v rozsahu jediné kapitoly ovšem autorka dokázala načrtnout (stále probíhající) debatu o tom, co to je Rusko a kde je jeho místo ve světě. Právě představení „diskurzivní podstaty“ Ruska umožňuje v závěrečné kapitole autorce interpretovat jednotlivé kroky, dokumenty a události spojené s vývojem ruské zahraniční politiky. Kapitola zachycuje i reálné překonání této debaty o ruské identitě a její nahrazení jistým pragmatismem spojeným s nástupem V. Putina do funkce prezidenta.

Cílem druhé kapitoly (*Domácí podmínky ruské zahraniční politiky*, s. 51–119) je ukázat, že „ruská zahraniční politika je účinným nástrojem politiky domácí, a naopak, že domácí prostředí formuje a limituje možnost tvorby zahraniční politiky“ (s. 51). Toto konstatování považují právě v ruském případě za zcela zásadní. V této části autorka načrtává

vývoj ruské vnitřní politiky od rozpadu SSSR do konce druhého volebního období V. Putina. Tato kapitola (stejně jako posléze kapitola poslední) je strukturována podle volebních období ruských prezidentů. Již v části věnované rozpadu SSSR jsou představeny debaty o tom, co v ruském prostředí znamená pojem demokracie. V transformačním období bylo v Rusku představeno mnoho interpretací toho, co si pod tímto pojmem představit. Přijetí demokratických institucí bez jejich reálného „ideového obsahu“ považuje autorka za jeden z důvodů závěrečného konstatování, „že se Rusko vlastně po skončení studené války vůbec nevydalo na cestu k liberální demokracii západního typu, neboť pouhé přijetí západních modelů politického a ekonomického systému [...] neznamenal přijetí adekvátních hodnot ruskou společností a politickými či ekonomickými elitami“ (s. 222). Autorka proto správně poukazuje na to, že interpretovat vývoj v Rusku prizmatem „západních hodnot“ je chybné. A právě z tohoto častého nahlížení odvozuje autorka mnoho nepochopení mezi Ruskem a „Západem“.

Jistým limitem celé této kapitoly je dle mého soudu to, že jednotlivé části strukturované dle volebních období prezidentů jsou orientovány zejména na vývoj politiky vnitřní a interpretaci propojení vnitřní a zahraniční politiky je věnováno relativně málo prostoru. Širší interpretace je provedena až v poslední kapitole.

Třetí kapitola (*Analýza klíčových oficiálních dokumentů ruské zahraniční politiky*, s. 120–150) se věnuje analýze diskurzu, za jejíž korpus posloužila sada zahraničněpolitických dokumentů. Místo analýzy jednotlivých dokumentů je pozornost věnována spíše jejich souboru, přičemž se autorka snaží na základě výskytu opakujících se nebo naopak odlišných témat a na základě volby jazykových prostředků nalézt klíčové termíny a zásadní zlomy ve vývoji ruských zahraničněpolitických priorit.

V poslední kapitole (*Reinterpretace vývoje ruské zahraniční politiky po roce 1991*, s. 151–220) přistupuje autorka na prostoru sedmdesáti stran a na základě využití poznatků předchozích kapitol k vlastní (re)interpretaci ruské zahraniční politiky od rozpadu SSSR do roku 2008 (a to zejména vůči „Západu“, ale také vůči prostoru označovanému jako blízké zahraničí). Cílem této části je „představit nový náhled na ruskou zahraniční politiku, její převyprávění s ohledem na některé tradiční ideové faktory“ (s. 151). Tato část představuje jistě vyvrcholení celé publikace, ve kterém jsou zúročeny závěry jednotlivých kapitol knihy. Její rozdělení do pěti částí (rozpad SSSR a čtyři části kopírující volební období prezidentů Jelcina a Putina) odpovídá struktuře druhé z kapitol. Tato část poměrně podrobně mapuje několik vln, ve kterých došlo k posilování či naopak oslabování vazeb a spolupráce Ruska se „Západem“, a snaží se nalézt ty zlomové okamžiky a události, které za těmito proměnami stojí. Zásadním autorčiným argumentem je to, že kromě konkrétních událostí (jakými byla například aktivita NATO spojená s válkou v Bosně a Hercegovině, kosovská krize, rozšiřování NATO do postsovětského prostoru atd.) musíme hledat příčiny proměny (zejména ochlazování) vzájemných vztahů v již zmíněném vzájemném ideovém nepochopení. Autorka postupně nalézá několik oblastí, ve kterých se promítají ideové odlišnosti – jde zejména o otázku bezpečnosti a otázku postavení Ruska v mezinárodním systému. Shrňme-li základní principy, jejichž znalost Magda Leichtová považuje za nutnou při analýze ruské zahraniční politiky, patří mezi ně především (1) idea spojení bezpečností Ruska s bezpečností okolních („postsovětských“) regionů, přičemž tato bezpečnost je chápána zároveň jako nepřítomnost silných vnějších aktérů v tomto prostoru, kteří by byli mimo kontrolu Ruska, (2) propojení obrody národa a velmocenského postavení země v mezinárodním

systému a (3) spojení národního sebevědomí s podporou režimu, který disponuje určitým typem zahraniční politiky, která je chápána jako správná.

Veskrze pozitivní dojem z textu nenarušují ani jeho relativně slabší místa, respektive z textu plynoucí výtky. Za první lehký nedostatek bych označil strukturu práce. První tři kapitoly působí částečně neprovázaným dojmem, jelikož se každá z nich věnuje partikulárnímu tématu, a jsou propojeny až v závěrečné části (re)interpretující vývoj zahraniční politiky. Je škoda, že jednotlivé kapitoly nejsou více provázány. Jejich těsnějším propojením by vznikl kompaktnější a lépe čitelný text mapující vývoj ruské zahraniční politiky. Za druhou nejasnost lze označit jeden z autorčiniých závěrů. Na straně 226 píše Magda Leichtová o „přijetí odpovědnosti některých západních zemí za [...] podíl na charakteru ruské zahraniční politiky“. Autorka dovozuje, že jelikož vztah Ruska k „Západu“ odpovídá principům Saidova orientalismu a Rusko na základě kontaktů se „Západem“ hodnotí svou úspěšnost či neúspěšnost, měly by si země „Západu“ tuto pozici uvědomit a aktivně s ní pracovat. Myslím, že tento závěr by si zasloužil rozvést na širším prostoru, aby působil jasnějším dojmem.

Z předchozích řádků vyplývá, že i přes dílčí výtky nebo zdůrazněné nejasnosti považují publikaci Magdy Leichtové (v českém prostředí) za inovativní a přínosnou (re)interpretaci vývoje ruské zahraniční politiky v období od rozpadu SSSR, která je užitečná pro odborníky i studenty v různých společenskovedních oborech (politologie, mezinárodní vztahy, bezpečnostní studia, východoevropská studia, historie atd.). I přes to, že se autorka zaměřuje zejména na vztah Ruska vůči „Západu“ a na snahy o vzájemnou interpretaci (nahlížené pohledem Saidova orientalismu), opomenuty nejsou obecné principy ruské politiky ani vztah a politika vůči dalším zemím a regionům, zejména vůči státům v postsovětském

prostoru. Na závěr je třeba dodat, že některé části (zejména část o ideových základech ruské zahraniční politiky) by si zasloužily rozpracování na daleko širším prostoru. Nezbyvá než doufat, že autorka bude ve výzkumu dílčích témat představených ve své publikaci nadále pokračovat.

Vladimír Naxera
Filozofická fakulta,
Západočeská univerzita Plzeň

José M. Magone:

CONTEMPORARY EUROPEAN POLITICS: A COMPARATIVE INTRODUCTION

London and New York. Routledge,
2011. 651 stran.

Publikací učebnicového typu, které se věnují komparativní politologii evropských států, existuje u nás a zejména v zahraničí celá řada. Vesměs se ale jedná buď o selekce jednotlivých zemí zpracovaných jako případové studie, nebo o díla, která se sice věnují různým tématům či podoblastem srovnávací politologie, ale mají ambici globální, zabývají se nejen evropskou, ale i mimoevropskou politikou. Z tohoto důvodu je nová práce portugalského, momentálně v Německu působícího politologa José Magoneho vítaným textem pro ty, které primárně zajímá diverzita politických systémů evropských zemí. A ještě cennější je fakt, že Magone nevnímá politické systémy na úrovni (národních) států izolovaně, ale zasazuje je do širšího kontextu víceúrovňové politiky současné Evropy.

Magoneho základní předpoklad je, že od 70. let minulého století došlo v evropské politice k poměrně zásadním změnám, které poněkud schematicky shrnuje do hesla